

PhD, Derykhovska Viktoriia, Lecturer
Simon Kuznets Kharkov National University of Economics

**Classifications of rankings in the field of higher education:
foreign experience**

Дериховська Вікторія, викладач, к.е.н.,
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

**Класифікація рейтингів у сфері вищої освіти:
зарубіжний досвід**

Сучасний ринок вищої освіти є висококонкурентним середовищем, де функціонують різні за науковою спрямованістю виші школи, що здатні запропонувати майбутнім абітурієнтам та їх батькам широкий асортимент спеціальностей, висококваліфікований професорсько-викладацький штат, гідні умови навчання, можливості закордонного стажування, з одного боку, та для роботодавцям якісно підготовлених, гнучких та адаптованих до мінливих умов зовнішнього оточення фахівців – з іншого. З метою визначення кращих вищих навчальних закладів (ВНЗ) створюються відповідні рейтинги, що покликані не тільки спростувати вибір для суб'єктів ринку, але й зробити його більш прозорим, аргументованим, з чітким розмежуванням позицій та критеріїв відбору вишу. Саме рейтинг вищих навчальних закладів дозволяє визначити кращі ВНЗ за освітню, науковою, педагогічною, міжнародною та іншими видами діяльності.

Рейтинг в освіті – це індивідуальний числовий коефіцієнт кваліфікованої комплексної оцінки різноманітних аспектів і результатів діяльності освітньої системи будь-якого рівня (національний, регіональний, локальний) або окремої освітньої установи (навчального закладу тощо) чи конкретної людини (учня, студента, слухача, викладача) [1]. Слід зазначити, що цей числовий коефіцієнт отримується в результаті аналізу проведених соціологічних (опитування, анкетування) та моніторингових досліджень за функціонування системи вищої освіти загалом чи конкретної освітньої установи зокрема.

На сьогоднішній момент Європейським Центром з Вищої освіти (ЮНЕСКО-СЕПЕС, Бухарест) та Інститутом Політики у Вищій Освіті (INER, Вашингтон) зібрані, проаналізовані та систематизовані різні типи і види методів, застосовуваних у рейтингуванні вищої освіти. Так рейтинг ВНЗ прийнято класифікувати за наступними типами [2]:

1. Рейтинг з нарахуванням єдиного підсумкового балу (використовується для ранжування ВНЗ в цілому. В основу покладено наступну процедуру: спочатку формується набір показників з присвоєнням кожному певного вагового значення, з урахуванням якого вираховується єдина підсумкова оцінка якості для конкретного ВНЗ. Цей тип рейтингування є широкорозповсюдженим: U.S.News and World Report (США) і журнал «Перспективи» (Польща).

2. Рейтинги ВНЗ за конкретними дисциплінами, програмами навчання чи за окремими предметами (в цьому випадку ранжуванню підлягають запропоновані ВНЗ певні програми навчання чи дисципліни. Даний рейтинг дає змогу визначити кращі освітні програми та якість підготовки за бакалаврським, магістерським чи аспірантським рівнями. Зустріти цей рейтинг можна у журналах «Перспективи» (Польща), «Штерн» (Німеччина), «Бізнес уік», «Файненшл Таймс» (Великобританія).

3. Рейтинг з використанням комбінованих підходів у ранжуванні. Такі рейтинги в своїй основі мають спеціалізовані методи та підходи, що неможливо поєднати в єдиний тип.

У свою чергу, за структурою рейтинги класифікують наступним чином [2]:

1. Порядковий (кожен ВНЗ отримує свій порядковий номер. Приклади таких рейтингів можна зустріти у газеті «Таймс», рейтинги DAAD в Німеччині і т.і.).

2. Кластерний (відбувається групування ВНЗ по рейтингу за певними ознаками. Це такий рейтинг як «Штерн» (Німеччина).

3. Комбінований (кожному вишу присвоюється кількісна оцінка, однак широкому загалу доступна інформація лише щодо кращої певної кількості ВНЗ. Так, наприклад у Японії («Рекрут») публікують рейтинг 50 кращих вищів).

Також можливо зустріти різні види рейтингів, побудовані за регіональною ознакою [1]. А саме, це глобальні (міжнародні) рейтинги, що проводять оцінку ВНЗ всього світу; національні (рейтинг ВНЗ окремо взятої країни) та спеціалізовані рейтинги, що отримані шляхом ранжування за певними ознаками (програми навчання, напрямки підготовки, спеціальності тощо).

За джерелами даних, що лягли в основу ранжування, виділяють рейтинг [2]:

1. За наявними даними (дані, отримані зі звітів ВНЗ).

2. За зібраними даними, що отримані шляхом проведення окремого анкетування роботодавців, випускників, студентів та викладачів ВНЗ.

На даний час існує більше ніж 20 міжнародних рейтингів і систем класифікації університетів, наукових організацій і освітніх систем країн світу.

Всі ці рейтинги умовно можна розподілити на певні групи, представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Групування міжнародних рейтинг ВНЗ [3]

Назва групи	Назва рейтингів	Характеристика
1	2	3
Інтегральні рейтинги	<ul style="list-style-type: none"> • THE - Times Higher Education World University Ranking; • RUR - Round University Ranking; • QS - QS World University Ranking; • ARWU - Academic Ranking of World Universities; • UI Green Metrics World University Ranking; • GWC - Global World Communicator; • CWUR – Center for World University Rankings 	Зводять у єдиний бал інформацію за якісно несумірним типами даних, об'єднуючи інформацію до певного стандарту
Багатофакторні рейтинги	<ul style="list-style-type: none"> • CWTS Leiden Ranking; • Scimago Institution Ranking. 	Ранжування ВНЗ проводиться окремо по типу даних (індикатору), без зведення в єдиний бал даних за різними типами інформації

1	2	3
Web-рейтинги	<ul style="list-style-type: none"> • Webometrics; • 4International Colleges & Universities 	<p>Web-рейтинги вимірюють сайти вишів, а не самі ВНЗ. Такі рейтинги єдині, які можуть називатися «глобальними» з точки зору просторового охоплення, оскільки включають в себе практично всі ВНЗ світу</p>
Системи порівняння та класифікації	<ul style="list-style-type: none"> • U-Map; • U-Multirank; • CHE University Rankings 	<p>Порівнюють, зіставляють ВНЗ по набору індикаторів, який налаштовує сам користувач</p>
Системи порівняння національних систем освіти	<ul style="list-style-type: none"> • REF - Research Excellence Framework; • AHELO - Assessment of Higher Education Learning Outcomes; • U-21 Ranking - U21 Ranking of National Higher Education Systems 	<p>Порівняння та співставлення не тільки ВНЗ, а в цілому систем освіти країн</p>
Порівняння рейтингів	<ul style="list-style-type: none"> • IREG – Observatory on Academic Ranking and Excellence 	<p>Це «рейтинг рейтингів». Його мета – це зміцнення громадської обізнаності та розуміння університетських рейтингів та їх ролі у відображенні якості вищої освіти та вдосконалення навчального процесу.</p>

На загальному тлі окремо стоїть так звана «велика трійка рейтингів». Це найбільш престижні, відомі й популярні в світі системи ранжирування. У значному відсотку випадків поняття «міжнародний рейтинг університетів» асоціюється саме з цими трьома рейтингами: THE (Times Higher Education World University Ranking); QS (QS World University Ranking); ARWU (Academic Ranking of World Universities). В табл. 2 наведено загальну характеристику цих рейтингів.

Таблиця 2

Характеристика міжнародних рейтингів «тройки лідерів»

Назва рейтинга	Кількість представників позицій (ВНЗ)	Перелік вихідних індикаторів з зазначенням питомої ваги
1	2	3
Times Higher Education World University Rankings (THE WUR чи THE)	800	Індикатори групи <i>Teaching</i> (30%): 1) репутація в галузі викладання (15%); 2) відношення кількості викладачів до кількості студентів (4,5%); 3) відношення присвоєних ступенів рівня PhD до кількості виданих ступенів рівня бакалаврату (2,25%); 4) відношення присвоєних ступенів рівня PhD до кількості викладачів (6%); 5) бюджет університету в розрахунку на викладача (2,25%); Індикатори групи <i>International Outlook</i> (7,5%): 6) частка іноземних студентів у загальній кількості студентів (2,5%);

1	2	3
		<p>7) частка іноземних викладачів у загальній кількості викладачів (2,5%);</p> <p>8) частка публікацій у міжнародному співавторстві від загальної кількості публікацій (2,5%).</p> <p>Індикатори групи <i>Industry Income</i> (2,5%):</p> <p>9) обсяг вкладень з боку компаній у дослідження вишу в розрахунку на викладача.</p> <p>Індикатори групи <i>Research</i> (30%):</p> <p>10) репутація в області досліджень (18%);</p> <p>11) дослідницький бюджет ВНЗ в розрахунку на викладача (6%);</p> <p>12) кількість публікацій у розрахунку на викладачів і дослідників (6%);</p> <p>Індикатори групи <i>Citations</i> (30%):</p> <p>13) нормализированное цитування з регіональним коефіцієнтом</p>
QS World University Rankings	700	<p>1) Academic Reputation // Академічна репутація (40%);</p> <p>2) Employer Reputation // Репутація серед роботодавців (10%);</p> <p>3) Faculty Students // Відношення кількості викладачів до кількості студентів (20%);</p> <p>4) International Students // Частка іноземних студентів (5%);</p> <p>5) International Faculty // Частка іноземних викладачів (5%);</p>

1	2	3
		6) Citations per Faculty // Цитування на викладача (Scopus) (20%).
Academic Ranking of World Universities (ARWU)	500	<p>1) Alumni – число Нобелівських премій і премій Філдса у випускників цього університету (10%);</p> <p>2) Award – ті ж дві премії у співробітників даного університету, які працювали в ньому на момент присудження премії (20%);</p> <p>3) HiCi – кількість високоцитованих вчених, визначається згідно з базою даних Essential Science Indicators (ESI) від Thomson Reuters;</p> <p>4) N&S – кількість статей, опублікованих в журналах «Nature» і «Science» авторами з числа співробітників університету (20%);</p> <p>5) PUB – валова кількість цитувань організації з Web of Science Core Collection. Враховуються тільки бази «Science Citation Index-Expanded» і «Social Sciences Citation Index» (20%);</p> <p>6) PCP – сума 5 вищенаведених критеріїв, поділена на FTE (Full-time equivalent) (10%).</p>

Як видно з приведенного в табл. 2 опису, індикатори ARWU вимірюють абсолютні показники вищів, на відміну від індикаторів рейтингів THE і QS. Таким чином, перевага у рейтингу ARWU мають великі за розмірами і старі ВНЗ. До переліку факторів, що мають найбільший вплив на підсумкову позицію вишу в рейтингу слід віднести кількість публікацій у престижних наукових журналах, індекси цитувань, кількість випускників, частка аспірантів серед тих, хто навчається, пропорція «викладач/студент», питома вага іноземців

серед студентів та викладачів, кількість спільних з іноземцями публікацій та ін. Зустрічаються є й екзотичні показники, такі як кількість Нобелівських лауреатів та володарів премії Філдса, також різні експертні оцінки, в тому числі й оцінка дохідності наукової установи тощо.

Слід зазначити, що кожен із «великої трійки лідерів» рейтингів має певні обмеження (критерії) щодо виключення ВНЗ із розгляду для рейтингування. Так, наприклад, рейтинг THE не розглядає університет як потенційного учасника ранжування, якщо: ВНЗ є вузько-спеціалізованим, тобто більше ніж 80 % публікацій за рік відносяться до однієї з шести укрупнених наукових галузей (Arts & Humanities, Clinical, Pre-Clinical & Health, Engineering & Technology, Life Sciences, Physical Sciences, Social Sciences); університет немає випуску студентів з освітнім ступенем «бакалавр»; за період 5-ти років у вишу менше 1000 публікацій за даними Web of Science Core Collection (враховуються публікації тільки типу Article, Review і Proceeding Paper); а також університет повинен бути в топ-400, хоча вихідні дані дозволяють відранжувати до 700+ вищів. Також певні критерії відбору має і рейтинг ARWU, а саме в університеті: є хоча б 1 Нобелівський лауреат або лауреат премії Філдса; працює хоча б один високоцитований дослідник згідно бази Research Analytics від компанії Thomson Reuters; працівникам належить хоча б одна стаття, опублікована в журналах «Nature» і «Science»; опубліковано «значну кількість статей», індексованих Science Citation Index-Expanded (SCIE) и «Social Science Citation Index» (SSCI) у рамках веб-бібліометричного системи Web of Science Core Collection.

Узагальнюючи все вищесказане, зазначимо, що всі існуючі нині рейтинги для ранжування використовують як загальноприйнятні, так і специфічні показники (індикатори), при цьому в якості вихідної інформації служать статистичні дані та дані соціологічних досліджень.

Нажаль сьогодні немає єдиного справедливого рейтингу ВНЗ, оскільки найчастіше критиці підлягають методологічні та технологічні аспекти ранжування (довільний вибір системи показників, їх вимір та оцінка, неаргументоване (непропорційне) вагове значення того чи іншого індикатора тощо. Розуміючи, що доступність статистичних даних щодо якості викладацького процесу та якості навчання студентів є досить обмеженою та важкодоступною, більшість міжнародних рейтингів побудовано на основі експертних оцінок та дослідницьких даних. Однак подальші дослідження питання рейтингування ВНЗ на регіональному, національному та міжнародному рівнях є досить актуальним та корисними як для майбутніх студентів, їх батьків, так і для потенційних роботодавців, інвесторів та уряду країн з метою розробки нових стратегічних орієнтирів у системі вищої освіти.

Література:

1. Мазур Н. П. Моніторинг навчальної діяльності: навчальний посібник/ Д. М. Бонденко, О. Б. Жильцов, О. Л. Лещинський, Н. П. Мазур.– К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. – 223 с.
2. Зарубежный опыт составления рейтингов / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.univer-rating.ru/txt.asp?rbr=48>.
3. Классификация рейтингов университетов / Allrankings.ru Рейтинги университетов и наукометрия 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://allrankings.ru/index.php/rankings-list>.